

MISKOLCZY AMBRUS

A nemzetekfölötti és a nemzeti Hunyadi János képzete*

A francia forradalom nálunk elég hamar a felvilágosodás háttérbe szorítását hozta magával. A forradalmi Franciaország ugyanis hadat üzent a Habsburg Monarchiának, és ezzel két évtizedes európai háborúskodás vette kezdetét.

A Monarchia végveszélybe került. A felvilágosodás, különösen annak radikális iránya hivatalos ellenség lett. Eszméi a családban, egyes tanárok tanításában, kéziratokban, többnyire íróasztalfiókban maradt reformtervekben éltek tovább, a nyilvánosság elé pedig olyan írások juthattak, amelyek már kellő cenzúrán és öncenzúrán estek át. Az uralkodó és népei a maguk módján mégis egybeforrtak. A magyar nemesség számára Magyarország részleges önállósága vonzóbb volt, mint esetleg francia vazallus államként való vegetálás lehetősége. A föld népét pedig a hagyományos lojalitás kötötte a császárhoz, ha vonakodtak a katonaságtól, katonai erővel törték meg az ellenállást. Ilyen helyzetben kellettek a hősök. Hunyadi újra színre lépett.

Hunyadi az összmonarchia hőse?

Majdhogynem az lett, bár Habsburg Albert királynak és fiának, V. Lászlónak hú alattvalója volt, ennek gyámjával, Frigyessel, a német-római császárral viszont szinte állandó hadban állt. Ugyanakkor van valami szimbolikus abban, hogy Karoline Pichler 1811-ben olyan Hunyadi-ódát írt, amelyet Széchényi Ferencnek ajánlott, és ebben a költeményben úgy írta le a holló mesét, hogy Hunyadi János alakja örökké ragyogó csillagként jelenjen meg.¹ Pichler szalonja a korabeli irodalmi élet egyik központja lett, és ennek a jelesei azon fáradoztak, hogy a Monarchia népeit egyesítő patriotizmusra ösztönözzenek. Széchényi pedig alkotmányterveken törte a fejét. 1809-ben a Monarchia hungarizálásának reformtervét dolgozta ki. Ennek lényege: a magyar alkotmányt terjesszék ki az örökös tartományokra, ami gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy Magyarország is új alkotmányt kap, megtartja az országgyűlését, de az ország valamennyi koronataromány számára közös összmonarchiai parlamentnek rendeli magát alá.²

* A tanulmány az ELTE BTK Román Filológiai Tanszékének műhelyében, a 128 151 sz. NKFI-pályázat keretében készült

¹ Karoline Pichler: Johann Hunniady Corvin. *Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*, 1812. ápr. 22., 48–49. sz., 189–190.

² Miskolczy Ambrus: *Széchényi Ferenc a szabadkőművesség erénykultuszától a katolikus megújulásig*. Universitas Kiadó, Budapest, 2019.

Pichlert nem más ismertette meg Széchényi Ferencsel, mint Joseph von Hormayr báró, az új osztrák állampatriotizmus egyik mérnöke.³ 1809-ben Tirol népét állította fegyverbe Napóleon ellen, aztán amikor 1812–13-ban részt vett az „Alpesi Szövetség” Napóleon-ellenes népfelkelést célzó szervezkedésében, Metternich becsukatta a népfelkelő bárót, hogy aztán kienjedje, és a maga módján megpróbálja hasznosítani. Hormayr a nyilvános diszkusszió embere volt, és egyre messzebb ment a reformok követelésében. 1816-ban célként vallotta meg a magyar Rummy Károly Györgynek: „szent tüzet gerjeszteni, a nyilvánosság fegyvereit éppen a fővárosban a sötétség mesterkedése ellen fordítani”.⁴ 1818-ban a folyóiratában közölt is egy olyan balladát a Hunyadi-féle hollóról, amelyben Hunyadi megváltó (Retter) és királyi nemzetség atyja.⁵ Ez a politikai irányzat aztán természetesen oda vezetett, hogy Hormayr az 1820-as években is meghasonlott Metternichkel, és Bajorországba ment, onnan bírálva az osztrák birodalmi politikát. Hormayr korábban erős magyarellenes érzelmeket táplált, de aztán egyre több rokonszenvvel viseltetett a magyarok iránt. A különböző lokálpatriotizmusokat, identitás-érzésformákat próbálta egyeztetni a Birodalom iránti lojalitással, de oly messze ment el a nem osztrák nemzeti kultúra és érzelmek bátorításában, hogy már akadt, aki egyenesen neki tudta be az 1830-as években a nemzeti mozgalmak felerősödését.⁶

Hormayr értett a történelemhez és a propagandához. „Osztrák Plutarkhosz” címmel olyan sorozatot adott ki, amelyben a Monarchia múltbeli hőseinek panteonjában Hunyadi János előkelő helyet kapott. Hunyadi-tanulmánya fölötté áll a korabeli magyar írásoknak. Íme a kezdő fordulat: „Sokak tettei kisebbek, mint hírnevük: Hunyadi hírneve kisebb, mint tettei.” A helyzet jellemzése: új népvándorlás fenyegette Európát, Hunyadi megmentette. „Sokakhoz hasonlított, de egészen senkire.” Hormayr Cromwellhez hasonlította, mert alulról törtek fel a csúcsra, átadta fiának azt a hatalmat, amelyet ő nem vállalt, a vallásért küzdöttek mindketten, Hunyadi a törököt és a görögöt gyűlölte, Cromwell a pápistákat és a presbiterianusokat, mindkettőjüknek egyszerre belső és külső ellenségekkel kellett megküzdeniük, mindketten csak a hadakozáshoz értettek, de Hunyadi nem ontott királyi vért. „Győzni és menteni akart, de nem uralkodni.” Tehát ő lett a lojális alattvaló, és ennek megkonstruálásához jól jött Hunyadi román származása is. Ezt Hormayr biztosnak tartotta, de Zsigmond atyaságának az elfogadásával. A király a teherbe esett román Morzsina Erzsébetet Vojk Buti „magyar érzelmű és ezért elüldözött havaselti bojárhoz” adta feleségül, és amikor a királyi sereg 1393-ban Havaseltvére tartott, a határmenti Hollóson megszületett János. A hollós mese előadása után aztán a kis Jankó megkapta a hatalmas, 60 falut felölelő hunyadi uradalmat.⁷ Ugyanakkor Hormayr lojalitásának megvoltak a határai. Cillei Ulrikot mélyen elítélte, és Hunyadi szájába ad olyasmit, amire nincs forrás, éspedig így üzent az előkelő származásával büszkélkedő grófnak: „Mondjátok meg uratoknak, hogy öszvérből nem lesz nemes paripa,” ő maga gyilkos,

³ Caroline Pichler: *Denkwürdigkeiten aus meinem Leben. II.* München, 1914. 13.

⁴ Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára, MIL 4-23. (Brünn, 1816. jún. 20.)

⁵ Schröckinger: *Der hunyadische Rabe. Archiv für Geographie, Historie, Staats- und Kriegskunst*, 1818. jan. 19–21., 8–9. sz., 29–30.

⁶ André Robert: *L'idée nationale autrichienne et les guerres de Napoléon.* Félix Alcan, Paris, 1933.

⁷ Joseph Hormayr: *Johann Hunyady Corvin. Oesterreichischer Plutarch, oder Leben und Bildnisse aller Regenten und der berühmtesten Feldherren, Staatsmänner, Gelehrten und Künstler des österreichischen Kaiserstaates. II.* 1807. 79–85.

akár az apja, és „ha engem megvet, apját kell megvetnie”. A Cilleire támaszkodó V. László jelleméről pedig Hormayr úgy nyilatkozott: nincs.⁸

Hormayr műve Magyarországon sem maradt visszhang nélkül. Teleki József becsülte szakmai értéke miatt Hormayr műveit, lépten-nyomon hivatkozik rájuk, és azért némi malíciával megjegyezte, hogy egyik tanulmányában már korábbi „állításáról mintegy megfejtkezve,” az atyaság kérdésében úgy nyilatkozott, hogy vagy Zsigmond volt az atya, vagy egy havaselvi kisbojár.⁹ Egyébként Hormayr „Plutarkhosza” fellendítette a Hunyadi-kultuszt. Nyolc év múlva, 1815-ben megjelent a magyar *Nemzeti Plutarkus* is. Ebben „Corvinus János – kit másképpen Hunyadinak hívnak [...] Erdélyben Hollós nevű faluban született 1402-ben; atyja Buto egy nemes oláh s katona; anyja Paleologa Erzsébet, az utolsó konstantinápolyi görög császárnak rokona vala.” Ilyen jó származás után már szinte érthetetlen, hogy „Hunyadi, kiben minden virtus megvolt, ki vétket nem ismért, kiben maga a fondorló irigység sem talált egyebet homályos eredeténél, amit ócsárolhatott”.¹⁰ Azt sem lett volna már tanácsos. Hiszen jelen volt a napóleoni háborúkban. Nincs költő, aki ne énekelte volna meg, és ne idézte volna fel az ő alakját, gyakran Árpád mellett. Igazában a múzsák akkor ihlették meg költőinket, amikor vége szakadt a gyilkos háborúskodásnak.

Hunyadi a nemzeti propaganda élén?

Költészetünkben az 1850–60-as években is él még Hunyadi, de valójában csak egyetlen hosszú lélegzetű hősköltemény látott napvilágot. Kisfaludy Sándor adta közre 1816-ban, és mihelyt megjelent, megküldte József nádornak. Hódoló levelében büszkén vallotta, hogy a nándorfehérvári „katasztrófát történeti drámában” örökítette meg, és ez „az első ilyen jellegű magyar eredeti mű, amely a történelemhez hűen mutat be mindent. A szükség idejében, amelyben most minden nemzet él, bár ne vétse el hazafias hatását.” Személyes háláját is kifejezte a nádornak, amikor azt hangoztatta, hogy azért tudta oly méltó módon megörökíteni Hunyadit, mert ő maga az 1809-es nemesi felkelés során nádori szárnysegédként tevékenykedhetett. Hízelgés ez a javából, de harapással, mert a nádort és Hunyadit egymáshoz hasonlította, és azért érezte a különbséget. „Az irigy kor vétke az, hogy nem fejlődött ki a szerencse és a ragyogó hírnév katasztrófája, amely Királyi Felsőged örökzöld tölgykoszorújába Hunyadi János babérját is beleszötte volna.”¹¹

A hősköltemény arról szól, hogy Czillei és néhány főúr összeesküvést sző Hunyadi ellen, de miután ezt leleplezik, kibékülnek, ugyanakkor a török ellen semmiféle segítséget sem nyújtanak, de végül is a nagy hadvezér Nándorfehérvárnál egyedül is képes győzni. A mű némileg allegória is. Kisfaludy Hunyadi alakjában József nádort, Czilleiében János főherceget, Mohamedben Napóleont, a gonosz főurakban az osztrák katonai vezetőket jelenítette meg.¹² Kisfaludy említett levelében a nándorfehérvári katasztrófáról jelezte, hogy az a hódító törökök számára jelentett katasztrófát, azt is elmondta, hogy a nemzetek hazafisége fékezte meg

⁸ Joseph Hormayr: Ladislaus Posthumus. *Oesterreichischer Plutarch*, IV. 1807. 46–63.

⁹ Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon* I. 30.

¹⁰ Kölesy Vincze Károly: Hunyadi, Magyarországi Kormányzó. *Nemzeti Plutarkus vagy A Magyarország s vele egyesült Tartományok Nevezetes Férfiainak Életirásai* I. 1815. 35., 46.

¹¹ Magyar Nemzeti Levéltár, N 22 József nádor levéltára, 46. cs. 4–5.

¹² Fenyő István: *Kisfaludy Sándor*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1961, 309.

a napóleoni orkánt, amit viszont a nádor szerencséséről írt, az a magyar nemesi felkelés balszerencséje volt, az, hogy Győrnél szétverték a franciák. És nemcsak a balszerencse játszott közre, hanem a rossz hadvezetés, amely sokak szerint szándékosan le akarta járatni a nemesi felkelés intézményét, kompromittálni akarta a magyar nemességet.

Erre mondhatni, hogy nemesi mese. Hiszen Petőfi szépen megírta: „Majd elfeledtem győri vitézségtek. / Mikor emeltek már emlékszobort / A sok hős lábna, mely ott úgy futott? // Jogot a népnek, az emberiség / Nagy szent nevében, adjatok jogot”. De lett volna Petőfi is ott, csak egyetértett volna a felkelőkkel. Például azzal, aki Alvinczy György tábornoknak, aki maga is a helyzet áldozata volt, így tette szóvá, hogy nem jó a pisztolya: „No! Fogja Kend, bassza meg kend ezt a kispuskát, ennek se kakasa, se kovája!” Aztán annak is igaza volt, aki így reklámozta: „ilyen golyóbist adtak nekünk, midőn az ellenség olyanokkal, mint a fejem, lövöldözött, tehát ne csudálja kelmed Alvinczy uram, hogy a legbizonyosabb halálnak így kitétetve lévén, kéntelenek voltunk hazánknak további javára magunkat megtartani”.¹³

Kisfaludy Hunyadija programként szolgáló végrendeletet adott:

Vezette lelke a keresztény vallás,
Hazafiság, becsület és emberség,
A szent igazság s hív barátság.

...

Istent, hazát, a nemzetet szolgálni volt,
Miólta emberré levék, valómnak
Valamennyi érzeménye, gondolatja,
S örökül barátim, gyermekim, tinéktek
Megtörhetetlen, tántoríthatatlan,
Életben és halálban állandó, hív,
Igaz hazafiságom hagyom most.

Kérdés: Frázisok.

Válasz: Irányadó értékek. És tanácsok. Például:

Hazám javáért, hogy ha más különben
Nem boldogulna, még talán
A Bezebubbal is kezet fognék én.¹⁴

Maga Kossuth fogadta meg ezt a jó tanácsot, és nem is tagadta. 1848 nyarának végén, látva, hogy az osztrák centralizációra törő körök Jelašić horvát bánnal szövetkeznek a magyar kormány ellen, felvetette újra, mint 1842-ben, Horvátország és Magyarország különválását.

¹³ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Quart. Lat. 374. „Fragmenta historiae secretae sui temporis, cum particularibus quibusdam eventibus, et Appendice nonnullorum memorabilium pro Bibliotheca Nationali per Antonium Szirmay de Szirma [...] conscripta. Anno 1811. 90.

¹⁴ Kisfaludy Sándor: *Hunyady János*. Buda, 1816. 128.

Mint egyik barátjának írta: „Én alkuszom az ördöggel is – de a schwarzgelb reakcióval egy hajszálnyit sem – ha darabokra vagdálnak is.”¹⁵

A következő jó tanács:

Egy lélek, egy test, egyazon szív, egy ész
 Legyen, maradjon a magyar nemesség,
 Kegyes atyja, általában és egyenként,
 A pórnak és jobbágnak.¹⁶

Ez nem egyszerűen nemesi patriarkalizmus, hanem annak a sokat emlegetett „nemesi nagylelkűség”-nek az erősítése is, amely ahhoz kellett, hogy 1848-ban a pozsonyi diétán elfogadják és elfogadtassák a nemességgel a jobbágyfelszabadítást. Kisfaludy nem volt Kossuth, de 1839-ben részt vett Zala megye liberális szellemű követutatisításának elkészítésében. Az egyik diétai követ pedig maga Deák Ferenc volt. Igaz, ő nem akart az ördöggel szövetségre, sőt, amikor úgy látta, hogy csak kemény kortes-verekedések árán választják őt meg követnek, azzal fenyegetőzött, hogy inkább elmegy az országból, mintsem ilyen áron menjen a diétára. Aztán miután 1867-ben megkötötték a kiegyezést, nem ment el a koronázásra, és nem titkolta, Kossuth forradalma kényszerítette végül is a Habsburg-házat kompromisszumra. Egyébként olvasta Kisfaludy *Hunyadiját*. Amikor 1846-ban Szabó Pál megszökött a Kossuth-féle kereskedelmi társaság pénzével, keserűen vallott Kossuthnak: „Szabó Pál megszökését súlyos csapásnak tartom. De még szomorúbb kórjelnek, hiszen nemzetünk morális életében azt, hogy némely lapok szívből örvendeznek ezen eseményen, noha magok elismerik, hogy az a magyar hitelen súlyos sebet ejtett; örvendeznek csak azért, mert Szabó Pálnak s a kereskedelmi társaságnak legbuzgóbb pártolói más politikai elvekkel bírnak, mint ők. Ezen urak, úgy látszik, nem törődnek véle, ha kárt szenved is a haza, csak a másik pártot is érje a csapás. Ujlaky, az erdélyi vajda, a Hunyadi háznak halálos ellensége, midőn Cilley részletesen fejtegeti neki a módokat, melyekkel Hunyadiat meg lehet buktatni, komoly gondolatokba merülve, nem a Hunyadi-ház megbuktatására, hanem a javasolt módokra nézve azt mondja (Kisfaludy Sándornál) »csak a haza ne lássa kárát«. Ujlaky gyűlölni tudott úgy, mint ezen urak, de szerette mégis a hazát, – jobban, mint ezen urak, kik annak is örülnek, miről ők megvallják, hogy a haza látja kárát, – csak elleneik bukjanak.”¹⁷

Az írók úgy viszonyultak Kisfaludy *Hunyadijához*, ahogy az írók szoktak. Volt, aki sírva fakadt a gyönyörűségtől, és így lelkendezett az írónak: „A szeplőtelen *emberség* és a forró *hazafiság* annak egy pár tündöklő szárny, melyeken e munka az én vélekedésem szerint a felségek közé repül.”¹⁸ Volt, aki barátja szemébe hízelgett, háta mögött szapult. Például Virág Benedek, aki a kézirat első része láttán – a szerzőhöz intézett levélben – lelkesedett, és szidta kortársai tudatlanságát: „Hunyadidből első darab tegnap előtt ért hozzám. Égeek látni egész drámádat, mely igen szembetűnő a király és Ulrik, azaz a gyermek, ártatlan mind eddig, a király és a vén ravasz róka s gazember. Én gyakran óhajtom, hogy magyarjaink, kivált a neme-

¹⁵ Kossuth Lajos levele Csányi László országos biztoshoz. 1848. aug. 31. *Kossuth Lajos összes munkái*. CD Arcanum

¹⁶ Kisfaludy: *Hunyady János*, 302.

¹⁷ Deák Ferenc levele Kossuth Lajosnak. 1846. nov. 7. *Deák Ferenc munkái*. CD Arcanum

¹⁸ MTAKK, K 379/37 (A levél szerzőjét nem tudtam azonosítani.)

sek, jobban tudnák a történeteket. Egyre találtam, (hányan vannak!) kiről gondoltam, ez tud valamit, s azt sem tudta, mikor élt a nagy Hunyadi. A történekről beszélvén mindent öszve-zagyvált.”¹⁹ Aztán maga is nekiállt egy Hunyadi Lászlóról szóló műnek, amely Kisfaludyéval egyidőben látott napvilágot,²⁰ közben morgott, sőt, le volt „verve”, „szégyelli, hogy Kisfaludi olyat ír”²¹ – számol be erről egyik levelében Kazinczy, aki aztán megmosolyogta Virág művét,²² Kisfaludyét pedig egyszerűen „nyavalyás”-nak nevezte.²³

Kazinczyt részben esztétikai szempontok vezették. De alighanem ingerelte Virág kíméletlen és keserű realizmusa is. Gara nádor, miközben Hunyadi László elveszejtésén törte a fejét, a fényről és a népről nem éppen Kazinczy ízlésének megfelelően nyilatkozott. A fény ugyanis Kazinczy egyik kulcsszava volt, kultusz tárgya, a felvilágosodás, az új világ szimbóluma és valósága. A nép pedig természettől fogva jó, Rousseau tanításának megfelelően. Csakhogy Gara – Virágnál – magában így morfondírozott:

Minden halandó e csalárd fényért eped,
Lót, fut. Világban ez legédesb állapot.
Valaki dücsőséggel kimúlhatott, akár-
Hogy éle, igazíttathatott. Bátran! Gara!
Szabd magad e törvényhez, amelyet követ
Egy nagy világ. Reményed a népben lehet.
Hol érdemek nincsenek, ott vakítani kell.²⁴

Kazinczy Ferenc, bár levelei olykor valóságos értekezések, olykor a szűkszavúság költője volt, aki arra tört, hogy körülírja vagy inkább sejtesse a kimondhatatlant. Kisfaludy viszont olykor valóságos paródiája önmagának, íme, egyik Hunyadi-verse:

Rajta! rajta! hazafiak,
Rajta, Árpád fiai!
Ne hagyjuk, hogy fészkeinket
Lakják Ómár fattyai.
Hazánk sorsa Hunyadyvá
Tegyen minden együnket, –
Áldja Isten fegyverünket,
Vezéreljen bennünket!

Csak mellesleg megjegyzendő, hogy Kisfaludy verse beépült a nemesi folklórbá, így egyik későbbi életképben a sírva-vigadó atyafiak hiába kértek a dalnoktól valami vidám dalt, a válasz:

¹⁹ MTAKK, K 378/20. Virág Benedek levele Kisfaludy Sándornak. Buda, 1814. máj. 14.

²⁰ Virág Benedek: *Hunyadi László*. Pest, 1817.

²¹ *Kazinczy Ferenc levelezése* XIV. Szerk. Váczy János. MTA, Budapest, 1904, 204.

²² *Kazinczy Ferenc levelezése* XV. Szerk. Váczy János. MTA, Budapest, 1905, 301.

²³ *Kazinczy Ferenc levelezése* XV. 218.

²⁴ Virág Benedek: *Hunyadi László*. Pest, 1817. 22.

Urak! Felel Kálmán mester, magyar vagyok és nemes
Nem tud a szív víg nótákat, midőn súlya tetemes.

És következett Kisfaludy átírt változata:

Rajta, rajta hazafiak, rajta Árpád fiai
Ne hagyjuk, hogy fészkeinket lakják Omár fattyai,
Hazánk sorsa Hunyadvá tegyen minden együnket,
Áldja Isten fegyverünket, vezéreljen bennünket.²⁵

Az érem másik oldala, hogy Kisfaludy derék katona volt, Kazinczy pedig ritkán övezte fel magát kardjával, például 1790-ben a pesti Egyetemi Könyvtárban olyan karddal feszített, amelyet egyébként hüvelyéből nem lehetett kihúzni.²⁶ A vajdahunyadi várat és hőstét idéző, ugyancsak 1816-os költeménye viszont másként mozgósít:

Szirt! rendíthetetlen, mint karja és keble rakódnak,
Nagy mint ő, nagy mint társai, mint maga nagy!
Hol van urad? hol van Mátyása? hová leve László?
Hol van az egykori fény? hol van az egykori zaj?
»Nincsenek!« így dörög falaidnak kriptai csende.
Nincsenek? ah... De mi ez? látom-e nyílni kapud?
Látom; zászlóját már szélnek ereszti Capistrán;
Íme indul s vezet győzdelemre hadát.
Szól a tárogató, s a síp, a trombita, s a hős
Néma haragjában most maga léptet elő.
Jobbja és balja felől László szökdelletti ménét,
S atyjának veszi és osztja parancsolatit..
Szirt, mi vagy, és mi valál egykor! Megborzadok. A hív
Érzi a szent jelenést, s felriad álmaiból.²⁷

Ez a költemény első olvasásra nemzeti ébredésre buzdító nacionalista propaganda, de nem tűnt el belőle a szabaddkőműves eszmény. A hűség éppen arra utal. A felvilágosodás eszményeinek éltetésére. Alighogy ezt a fent idézett versét megírta, kirobbant a vita Kantról, és ez a vita erkölcs és politika viszonyáról és természetesen: az emberi szabadságról szólt. Kazinczy ebbe is bekapcsolódott. Kant és Rousseau szellemében oktatta lányát is: „egyedül az szerencsés, aki azt cselekszi, amit az ész és kötelesség parancsolnak”.²⁸ Zrínyi Miklós szigetvári beszéde is a kanti kategorikus imperatívusz: „Vitézek! Veszünk kell, s örömmel fogunk. [...] Becsületes ember semmi tekintetek által nem engedi magát kötelességétől elvonni.” Mert

²⁵ Egyetemi Könyvtár Kézirattára, H 129 Verskéziratok.

²⁶ Váczy János: *Kazinczy Ferenc és kora* I. MTA, Budapest, 1915, 414.

²⁷ Kazinczy Ferencz: *Erdélyi Levelek. Felső Magyar Országai Minerva*, 1831. III. k. 698.

²⁸ MTAKK, Ms 4750/64.

az önérdekre hajló „galád ész nem ész, de a kötelesség kötelesség”.²⁹ Ennek pedig Hunyadi lehetett csak a példamutató hőse.

Ugyanakkor szabadkőműves barátja, Aranka György 1811-es tanulmánya mélyen hatott rá, bár nem igazán tetszett neki, mert „csínatlan és zavaros”.³⁰ Ezt Kazinczy abban a cikkében jelezte, amelyben úgy vélte, mindent tisztázott. „Hunyadi Jánosnak származásáról írt Értekezésemben tetszem magamnak. Bizonyító okaim tántoríthatatlanok, s magaméi” – írta Kis Jánosnak.³¹ Egyébként leveleiben keményen szapulta Arankát rossz stílusa miatt. Igaz, amikor olvasta Aranka kéziratát, stílusát nem próbálta javítani, viszont gratulált annak bemutatásához, „hogy Hunyadi János nem fia Sigmond gonosz Királyunknak”.³²

Kazinczy ez esetben még némileg álnok is volt. 1823-ban *Erdélyi levelek* című művében újra közölni akarta erdélyi barátja – Aranka György – írását, nyilván a kontraszthatás kedvéért. A kenéz-kérdésben Benkő szövegtisztítást vette át, magyarázó jegyzetet fűzött Aranka szövegéhez: „Kenéz (ex ki-néz) inspector, előljáró.”³³ Aranka nem akart Benkővel vitába szállni, Kazinczy viszont igen. Készülő könyvének egyik közzétett részletében diadalmasan tudatta, sikerült megcáfolni a Zsigmond-féle atyaságról szóló „bitang hírt”. Okfejtése ma is helytálló: „Gyengéje az embereknek, hogy midőn szertelen érdem vakítja el szemeiket, készek azt hinni, hogy valamint azok igen nagyok, akiben olyat látnak, úgy eredeteknek is igen nagynak, igen fényesnek, csudásnak kell lenni. A táborból hazajött katona sokat tud, s a szeretett vezér felől szeret is sokat beszélni, s azon távoli időkben még nem olvastatának újságlevelek és biográfiák. Hunyadinak barátai mind hűségéből, mind hiúságból beszélék a regét, irigyei pedig kaptak rajta; ezek, mert elhomályosította annak születését, aki őfelettek vakító fénnel ragyogott, amazok, mert nekik törvénytelen ágyból születni, de királyiból, kevesebb gyalázatnak tetszett, mint nagy fénynek királytól, bár renden kívül. Heltai szerint a történet szülte a címert a hollóval és gyűrűvel, én pedig csudálom, hogy még eddig senki sem juttat arra gondolatra, hogy a címer szülte a Heltai által beszélt regét, a címer a Bonfini meséjét is, hogy a mi vajdánk a római Corvínuszok maradéka, és ama másikat, hogy a mi vajdánk Hollóson született, mely felől azt sem tudjuk, hol kell keresnünk abroszainkon. A még nem férfi, hanem csak ifjú Hunyadi lovaggá és szentelt vitézzé Zsigmond alatt leve, Zsigmond alatt játszott páncéljátékokat, s e játékokban oly pajzzsal jelene meg, melyen a gyűrűt tartó holló vala kifestve, s a magyar trubadúr neki áll, s egy rendes novellácskává változtata, amit a pajzson látott, ahogy ezelőtt ötven esztendővel a mi verselgetőink magyarázgaták heraldico-poetice a magok megholtjaiknak címereiket, még ha a magyarázatot magok ők, s olykor a hallgató sokasággal együtt nevétték is.”

A lényeg: a hőst „Hunyadi (Székely és Oláh és Buthi) Vojk fiának kell tartanunk” Hunyadit, és ezzel – fejtegette Kazinczy – „a nagy Magyarok fénye én általam tisztult meg egy szennyétől”. Hiszen Benkő érve Zsigmond atyasága mellett, az, „hogy a regét egész Erdéllyel magok a Csolnakosi urak is beszélék, az ugyan a dolgot hihetőbbé nem teszi”. Periklész hazá-

²⁹ Kazinczy Ferenc: Zrínyi Miklós Szigetvárat. *Hébe*, 1825. 14.; Hausner Gábor: „Zrínyi Miklós Szigetvárat”. *Somogy*, 1992. 1. sz., 62.

³⁰ Kazinczy Ferenc: Megcáfolása azon bitang hírnek, hogy Hunyadi János Magyar-Országai Kormányzó és Erdélyi Vajda vad ölelésből eredett. *Tudományos Gyűjtemény*, 1818. 1. sz. 41.

³¹ *Kazinczy Ferenc levelezése* XV. 494.

³² *Kazinczy Ferenc levelezése* II. Szerk. Váczy János. MTA, Budapest, 1892, 2.

³³ OSZKK, Quart. Hung. 4053. Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek 1816. 29.

jában Jupiter fiának tartanak Hunyadit. Az, hogy Czillei „ötlet oláhnak és ebfajtának szidalmazta”, csak szitok. Hunyadi Erdély szülötte volt, „nem gazdag, de régi nemesi ház gyermeke volt, s Hunyadon másokkal bírt, s a katonai pályán előmenvén ott másoknak birtokaikat pénzen megszerezte”.³⁴

Kazinczy most és később sem feszegette, hogy Hunyadi román lehetett-e vagy sem.³⁵ Társadalmi állása és születése érdekelte. Megnyugtatta, hogy nagy embernek nem volt gonosz apja, de aztán kipihente felfedezése körüli izgalmaikat, és megnyugodott. Dessewffy Józsefnek arról írt: „Megmondám, hogyha az volna, aminek Heltai fecsegi, nem volna mit szégyenlenie, mert Jephthén kívül is vannak olyak elegek. De ha nem az, és mégis annak mondják, nem vala-e méltó kérdeni, az volt e?”³⁶

Úgy tűnik, mintha a vita résztvevői Hunyadit olyan társadalmi státusban szerették volna látni, amely saját társadalmi státusukhoz hasonló. Gróf Dessewffy József is csípős megjegyzéseket fűzött a lapszálon Kazinczy cikkéhez, bár ezeket Kazinczy nevetségeseknek tartotta, de azért őt jobban kímélte leveleiben, mint Arankát, nem is akarta azokat közzétenni, mert „nem szerettem, hogy Pipszen mosolyogjon a világ”.³⁷

A paraszti származású Kis János evangélikus püspök mintha abból a világból szerette volna eredeztetni Hunyadit, amelyből ő maga is jött. Meg is írta Kazinczynak, „hogy Hunyadi rendkívülvaló nagyember volt, a tagadhatatlan, de szégyellésre méltó, hogy ennyi bizonytalanság fedi születését.” És úgy vélte, hogy a Csolnakosi család története tisztázhatja a kérdést.³⁸

Ez fura történet. Nem véletlen izgatta Csolnokos Kazinczy fantáziáját is, Benkónél olvasott a falu sajátos helyzetéről, és amikor ott járt, alig hitt a szemének, amit látott: „Ebből a nemzetségből származott (a Jariszló nevet Csolnakosira változtatva) a nemes csolnakosi Csolnakosi család, amely Corvin Jánostól nagyfokú mentességet szerzett ennek a Csolnakos falunak, s ezt Magyarország királyai és később Erdély fejedelmei is megerősítették, és a mai napig érvényben van. Ennek a falunak a jobbágysai ugyanis adót nem fizetnek, nincsenek alávetve a vármegye hatáskörének, bűnügyeik az úriszéken, vagyis földesuraik előtt folynak, és megvan a felfolyamodási joguk a nemes Királyi Táblához. A királyi pecsétek és parancsok náluk hatályukat veszítik, ha nem járul hozzájuk a csolnakosi urak nagyobb pecsétje mint ellenjegyzés. Ily módon a Csolnakosi urak ebben a helységben kiskirályok módjára uralkodnak, de a többi erdélyi birtokukon, hasonlóan más nemesekhez, nincsenek kivételezve a kerületük hatásköre alól.” Kazinczy következtetése: „Ez a Csolnakos falu egész San-Marinosa Erdélynek teste között.”³⁹

A falu jobbágysága valóban még 1816-ban is, amikor Kazinczy Hunyadban járt, adómentes volt. Az 1850-es évek dereka felé Kővári László a korabeli Erdély egyik legjobb ismerője úgy vélte, hogy a Csolnokosi „legregényesebb kiváltságú család Erdélynek: fejedelme vala falújának.” Hunyadi „a faluval együtt a falu kenézségét is a családra ruházta, vagy is egy kiváltságot, mely szerint e falu országos adót nem fizetett; a falu népe perét a földesúr látja el, s az

³⁴ Kazinczy: Megczáfolása azon bitang hírnek, 43–52.

³⁵ Kazinczy Ferencz: Erdélyi Levelek. *Felső Magyar Országai Minerva*, 702–703.

³⁶ Kazinczy Ferenc levelezése XV. 401.

³⁷ Kazinczy Ferenc levelezése XV. 535.

³⁸ Kazinczy Ferenc levelezése XVI. Szerk. Váczy János. MTA, Budapest, 1906, 17.

³⁹ Kazinczy Ferenc: Megczáfolása azon bitang hírnek, 52.

nem a megyére, hanem a királyi táblára fölebbeztették; végül a felsőbb rendeletek csak akkor találtak hatályt, ha arra a legidősb Csolnokosi is ráüté pecsétjét. Ezen anomal kiváltságosság Hunyadi kora után nemcsak megerősítették; de a család annak még a múlt században is birtokában látszik lenni, legalább Benkő mint létezőről emlékeznek. Mikor ment össze, megmondani nem tudjuk: annyit látunk, hogy Hunyadmegye követői az 1838-ki országgyűlésen a család nevében azt visszaállítani kérik.⁴⁰ Az 1820–21-es úrbéri összeírás folyamán ugyanis már hiába tiltakoztak a helyi urak – mondván, hogy „ezen birtokunk néhány száz esztendőktől fogva egészen mind allodiális és nobilitaris hely”, számba vették a jobbágyok szolgáltatásait és földjeit.⁴¹ Viszont azért csak sikerült elintézni, hogy később gyanúsán kevés adófizetőt tartsanak nyilván, akik gyanúsán kevés adót fizettek.⁴² Az adómentességénél még jobban izgatta Kazinczy fantáziáját az állítólagos Hunyadi rokonok sorsa. Az *Erdélyi levelek* kéziratában még feltette a kérdést: miként lehet, „hogy hatalmasabb nagyjaink közül azok, akik nem ismerik az atyai örököket, egy ifjú Csolnakosit, ki lélek szikráját mutatná, által nem veszik nevelésre s azt nagygyá nem csinálják?” Az alábbiakat viszont kihúzta: „Ha a sors engem tett volna egyikévé ezeknek, én tenném, amit itt mondok, s leányom akkor örömmel fogná jobbát s gazdag birtokát a hősök maradékának nyújtani. Ezt nem értem.”⁴³ Geneológiai kézikönyvünk ezután csak annyit ír: „A Csolnokosi család – mint Erdély jobb családainak egyike – él jelenleg is.”⁴⁴ 1907-ben hantolták el – a gyászjelentés szerint – a „régí főnemesi család utolsó sarjja”-t – Csolnakosi Csolnakosy Dánielt– Vajdahunyad római katolikus temetőjében. A család címerében nyíllal átlótt hollót láthatunk – a csőrében gyűrűvel.⁴⁵

Ez a kitérő azonban ne terelje el a figyelmet arról, hogy Kazinczy megmagyarosította Hunyadi. Kétségtelen, de jóhiszeműen járt el, és nem akart nagyon belenyúlni a darázsfszékbe, éspedig nem akarta feszegetni azt, hogy a hátszegi nemesek közt sok a román eredetű, mert azok nem vették volna jónéven. Kazinczy az úgynevezett nyelvi nacionalizmust képviselte a Berzeviczy-féle „államnacionalizmussal” szemben, de mérsékeltlen tette ezt. Ezért Rummy Károly György, aki okosan intett arra, hogy a megyei életben tegyék lehetővé a nem magyar nyelvek hivatalos használatát, és éppen Kazinczyra hivatkozott, akinek „hozzám és másokhoz írt barátságos és bizodalmas levelei patriotizmust és kozmopolitizmust lehellenek, s a patriotizmusnak kozmopolitizmusval való összekapcsolásában példám vala és marad”.⁴⁶

Hunyadi mindkét nemzeteszemény hordozóinak hőse lehetett. A nyelvi nacionalizmusnak éppen úgy, mint a hungarusnak. Fessler Ignác Aurél, aki kapucinus barátként kezdte pályáját, szabadkőművesként folytatta és az oroszországi evangélikusok püspöke lett, miközben megírta kora legkomolyabb Magyarország-történetét, programszerűen mondta ki: Hunyadi élete „tükre annak a nemzetiségnek, amivé Magyarország különböző népei egy magyar nemzetté

⁴⁰ Kővári László: *Erdély nevezetesebb családai*, Barráné és Stein bizománya, Kolozsvár, 1854, 65–66.

⁴¹ MNL, F 52 Cziráky-összeírás 81. k.

⁴² MNL, F 392 Adózó családfők 1831; F 399 Bilanx quanti contributionalis

⁴³ OSZKK, Quart. Hung. 4053. Kazinczy Ferenc: Erdélyi levelek. 1816. 122.

⁴⁴ Nagy Iván: *Magyarország családai* III. Pest, 1858.

http://mek.oszk.hu/09300/09379/pdf/mo_csaladai_03.pdf (2018-02-21)

⁴⁵ MNL, P 1929 Czákó Károly geneológiai jegyzetei, 12. cs.

⁴⁶ Rummy Károly: Válasz Tóth Lőrincz urnak. *Hírnök*, 1840. szept. 7. 72. sz.

(Eine Ungrische Nation) válhatnak és válniuk kell”.⁴⁷ Egyébként Fessler úgy vélte, hogy Hunyadi régi, de elszegényedett havaselvi család sarja.⁴⁸ Fessler második, átdolgozott kiadásában hiába keressük az említett idézetet, és míg az első kiadásban Hunyadi eredete sötét, a másodikban plebejus.⁴⁹ Mégis Fessler hungarus nemzetkultusza a polgári magyar nemzethez vezető híd volt. Közben Hunyadi alakja és példája mintha háttérbe szorult volna.

1830-ban a párizsi forradalom nyomán úgy felpozsduált a politikai élet, hogy már nem volt rá oly nagy szükség a mozgósításban. A reformerek maguk is hősök voltak, a szellem hősei is, akik a polgári átalakítás stratégiáját és taktikáját szóban és írásban a romantika és realizmus legmagasabb szintjén érvényesítették, emellett Wesselényi Miklós fizikai erővel tűnt ki, Széchenyi építőmunkával, Kossuth a fáradhatatlan agitációval, Deák bölcsességgel. És színre léptek nagy költőink. De hőskölteménynek már nem volt keletje. Czuczor Gergely 1830-ban nekilátott egy eposznak, de ami elkészült belőle, az már nem tetszett neki, sőt 1850-ban még azt is el akarta égettetni,⁵⁰ ezért csak egy kis népszerűsítő munkára vállalkozott, amelyet alapvetően Fessler és Engel időközben megjelent magyar történeti munkái alapján állított össze. Lektora, Kis János akadémikus annak rendje és módja szerint elkaszált, amikor azt fejtegette, hogy az Akadémia ilyen művet nem adhat ki, mert „a tárgyak általajába nincsenek eléggé filozófiai lélekkel s kritikai szemekkel tekintve, a történeti adatok nincsenek úgy rakva, rendelve és szerkesztve, hogy tőlök kívánt foganatú behatást várni lehetne”.⁵¹ Ettől függetlenül Czuczor munkája megjelent, kétszer egymás után, és az irodalomtörténet a Hunyadi- reneszánsz jelentős megnyilvánulásának tartja. Viszont a lektori jelentéstől elment Czuczor kedve az eposztól, de a könyvsiker hatására is írt egy olyan Hunyadi-költeményt, amelynek hőse olyan, mint Cincinnatus, a római államférfi, aki éppen földjét szántotta, amikor a haza megmentésére harcba szólították, és meg is mentette Rómát, az agg Hunyadi János pedig, miután háromszor kérték fel, a török veszély hírére Magyarországot mentette meg. És az irodalmár 1940-ben elmondhatta: „A gyermekévek egyik legerősebb benyomása, amit Czuczor *Hunyadija* tesz az iskolásfiúra.”⁵² Az sem véletlen, hogy Hunyadi ma újra divatba jött, és méltán...

⁴⁷ I. A. Fessler: *Mathias Corvinus* II. Breslau, 1793. 16.; Ua.: *Die Geschichten von Ungern und ihrer Land-sassen* IV/2. Leipzig, 1816. 620.

⁴⁸ Dr. Feßler: *Gemälde aus den alten Zeiten der Hungarn* III./1. Carlsruhe 1809. 14.

⁴⁹ Fessler: *Die Geschichten*, IV/2. 666.; Ignaz Aurelius Fessler: *Geschichte von Ungarn* II. Szerk. Ernst Klein. Leipzig, 1869. 513.

⁵⁰ Zoltvány Irén: Czuczor Gergely élete. *Czuczor Gergely összes költői művei* I. Szerk. Zoltvány Irén. Franklin Társulat, Budapest, 1899. 18–22.

⁵¹ MTAKK, RAL 204/1832.

⁵² MTAKK, Ms 5999/30–32. Hankiss János: „Mond és marad nyugodtan...” Cincinnatus–Hunyadi–Washington–Deák. 1940.